

HORNAY ÖDÖN MŰVÉSZE. „Művészi hitvallásom nem egyéb, mint a nagy Isten alkotásának csodálata s az ő nagysága előtt a legalázatosabb meghajlás és imádat.“

Igy körvonalazza Hornay a maga művészi hitvallását, amely talán világnézetenek is beillik. Legalább is kétségtelen, hogy az alázat igen alkalmas légköre az önismeretnek, minden bölcseség, minden világnézeti elhelyezkedés kiinduló pontjának. Valóban Hornay képei — ennek az égbenező hitvallásnak szemszögéből — egy-egy kis imádságként hatnak. Lángoló pünkösdí rózsák, mélytűzi rododendronok, légies mályvák, a Tátrák borongó hócsúcsai, pirostetős, békés falusi házikók. Több mint természetimádat; — imádság árad belőlük.

Tudok a festés primér és szekundér elemeiről. Azt is elfogadom — és e tekintetben talán nem is vagyok Hornayval egy úton —, hogy a téma nem épp az elsődleges elemek közé tartozik. Hát még az „eszmei tartalom“! A szó maga is elavultnak hangzik. Mégis jobban szeretem a képet, amely színproblémák és mastix-illatok mellett érzést, áhitatot is ont magából: Van Lotz, Barabás, Amerling, Rippl, Vaszary képeit, és még egy párét. Az egyik Falconi Juliannát ábrázolja, a másik búcsúsokat, harmadik egy templom belsejét... De az áhitat erejével mégis Hornay egy tájképe fog meg. Lehet, hogy azért, mert ismerem világnézeti felfogását a művésztől, de bizonyára azért is, mert megérik a képen, hogy ecsetjét nemcsak olajba, hanem a lelkebe is mártogatja. Úgy fejezi ezt ki Lyka Károly a „Művészet“ 1914 ápr. 20-i számában, hogy „Hornay képei mély pietással vannak megfestve“.

Hornay Ödön feltűnése festészetünk történetében, mondhatnám, meteorszerű. Már első képei a kiforrottság minden jegyét magukon viselik. Talán érdekesebb az a festői egyéniség, amelynek fejlődéstörténete van, érdekesebb az a festő, akinek útja sziklákon, örvényeken át visz az ígért földjére, aki Nagybányán természetrajongó — és most a példa kedvéért Iványi-Grünwaldra gondolok —, azután légies finomságú interióroket fest, majd Gauginnal Tahitibe téved, hogy végre is archaizáló modorban ihletett ábrázolója legyen figurális témáknak. Vagy hivatkozhatok itt Vaszaryra, akiről nemrégiben állapította meg Farkas Zoltán, hogy állandó lázas fejlődésben van,

hogy naturalizmusból impresszionizmusba megy át; ma pedig vizionárius témák komponistája. Mondom, becses és érdekes tehetőségek az ilyenek. De ritkább és az én szememben lenyűgözőbb az a festői egyéniség, amelyben a művészi bevégeztséggel minden attribútuma pillanatok alatt a bibliai jelenések sejtelmes pompájával pattan ki. Hiszen ünnep egy igazán nagy gondolat megszületése is. Hát még mikor az alkotóerő műhelyében máról holnapra egy új lombik támad.

Hornayban az Istenadta művészi értékek évről évre gyűltek, csiszolódtak, a gyermekszobától az igazságszolgáltatás csarnokáig, munkás élete minden etapján. Az élet, a magyar élet sokáig elzárta előlük az érvényesülés útját. Az 5–6 éves kislány szóval bámullattal csügg órákon, napokon át nagybátyja, Zsarnóczy Alajos, a filozófus-festő, lehelletfinom silhouette-képein. Zsarnóczy Pulszky Ferenc még az „iparművészek“ közé sorolta; ma már képei megtalálták méltó helyüket a Szépművészeti Múzeumban. Az ollóval kivágott virágindák sejtelmes álmokképekkel bogozzák be a gyermek fogékony képzeletét, és azt mondhatnám, hogy ő arrivé már akkor, amikor még esetet nem is volt a kezében, csak olló. Művészi egyéniségének és művészi hitvallásának kialakulásában kétségtelenül hatással lehetett rá finomlelkű anyja is, a virágok és versek rajongója.

Bíró lett. Noha a lelke el volt jegyezve a művészetnek. Ha néha a paragrafusok — a relativ igazságok — erdejébe beszüremlett az örök igazságok egy-egy eltévedt sugára, megborzongott az ő művészeleke. Nap-sütésre vágyott. Egyre jobban. De csak 1913-ban szabadul a bilincsektől. Hallását elveszti, de ugyanakkor új látások tüze gyúl szemében és hívő szerelemmel öleli kelére a természetet.

Amily lelkiismeretes volt Hornay a táblabírói székben, művészeknek is éppoly alapos. Egyike azon kevés festőknek, akik szigorú önkritika mérlegén megbecsülik tehetségüket és megbecsülik a közönséget is. A közönség izlésének semmi koncessziót nem tesz; a közönséget vezeti és félre nem vezeti. A gyermekszoba árnyképein ismerte meg először a vonal fontosságát. Már akkor megérezte, hogy a kép gerince a rajz. Minden képe becsületesen meg van rajzolva. A pózoló elrajzolásokat sohasem engedí meg magának. Szeszélyes vonalakat nyír ki:

prédára leső tigris, versenyfutó lovak, ostorral pattogtató kondás; később ezeket akvarellben megfesti. Nagybatya, Zsarnóczy már akkor figyelmeztette a családot, hogy „Ödönnek figyelemreméltó festői tehetsége van”.

A vérében levő alaposság vezette még fiatalabb éveiben a gondolatra, hogy egyes iparművészeti technikákat (könyvkötés, aranyozás, lakkozás) elsajátított. Ezzel is szinte öntudatlanul készült a későbbi művészi pályájára. Majd mikor a mult század végén képzőművészeti megoldatlan problémáink új erjedésnek indultak és mikor a művészetpolitika berkeiben a kritikátlanságot látta, elhatározta, hogy alapos műbírálvó kézei ki magát. 1901-ben „Műpártolás” címen egy füzetet bocsátott közre — elmékedések a művészetéről —, amelyet legtekintélyesebb esztétáink nagy elismeréssel fogadtak. Ha majd a viszonyok megengedik, ezeket az elmékedéseket még kötetbe bővülten fogjuk olvasni.

Láttnivaló, hogy az az idő, amely a bírói székekben a művészetre nézve látszólag meddően múlt el, valójában a felkészülés, az érlelés korszaka volt.

1898-ban kezdett Hornyay rendszeresen foglalkozni a grafikával. Guido Besel, akkoriban Kassán élő ügyes akvarellista volt Zsarnóczy után a második mestere. 1902-ben megismerkedett Halász-Hradil Elemérral, a nagybányai Hollósy-iskola egy tehetséges tagjával, aki bevezette a rajzolás titkaiba. Azután már elég erősnek érezte magát arra, hogy ecsetet vegyen a kezébe. Elve lett, hogy a festésben nem kér másót tanácsot. Szerinte festeni „eltanulni” nem lehet, de sőt az káros is. Önálló utakon jár. Korábbi képein a térkutatás problémája ütközik ki; később a színek keresője, akkor már a tér is befelül a színhatásokba. A technikai fejlődés ezt az irányát csak a nemrégiben felfedezett Nagy Balogh János virágképein látta; a házmester fiánál, a szobafestőnél, akit témérdek értékes képe közt nyomorogni hagyunk; most pedig, a Helikon termeiben rendezett hagyatéki kiállításán, gipsz-síremléket naponkint telehordják friss virággal. Magyar sors.

1905-ben meglátogatta Hornyayt Lyka. Meglepetéssel vegyes gyönyörűséggel nézte végig a képeit; azután kérve kérte, hogy hagyjon fel hivatalával, mert hisz vásznain máris kiforrott alkotóerő nyomai vannak. Megjegyzem itt, hogy művészi ízlés szempontjából Lyka nagy hatással volt Hornyayra. Lassankint sorban felkeresték a kassai táblabíró legkiválóbb festőink és kritikusaink: Malonyai Dezső, Rippl-Rónai, Körösfői Krisch Aladár, Nagy Sándor; megleget barátságukba fogadták és hívták őt magukkal — a napsütésbe. Már égett a

kezében a toll, de a biztos fészket nem merte elhagyni. Gyönyörű képeit szinte önmaga elől dugdosni kezdte, hogy bírói munkájától el ne vonják.

Sokszor volt e sörök írója is a kassai kis múzeumban. Ilyenkor a szép antik szekrényekből előkerült temérdek finom rajz és festmény. 1912-ben is voltam ott, emlékszem. Kitétte egy új képét. Ragyogott a szeme. Azután hosszú hallócsővel egész közel jött hozzám. A képen kék és sárga virágok lángoltak. Már megnyílt a lelkében az új világ: a néma, a színes. Már a tollat letette. Vaskoronarendet, meg kúriai bírói címet kapott hosszú, hűséges, vagy talán inkább hősies hivatali szolgálataért. Nyugdíjba ment. És akkor kezdte meg pályáját. Deresedő fejfel visszatért első igazi szerelméhez. Fellélegzett. Szabad volt. Az igazságszolgáltatás csarnokából végkép átnent kis műtermébe. Nem hallotta már a világ zaját, az érdekek tülekedő csatáját. Tavasz volt, — és tele volt a lelke zengő diadallal.

Felment családjával Budapestre, telve szép tervekkel és reményekkel. Nagy műtermet akart berendezni, azután Párizsba készült. Nem tudhatta, hogy a külföldi gyárak már fokozott erővel kovacsolják a fegyvereket. A művészek legjava tárt karokkal fogadta a vébeli tehetséget. Meghívták a „Céhbéliek” Krisch Aladár elnökele alatt megalakult egyesületébe és azok 1914. évi húsvéti kiállításán 7—8 képpel lépett a nyilvánosság elé. A kritika osztatlan elismeréssel fogadta és, bár Lykán kívül egy kritikust se ismert — és ma sem ismer —, sok dicsőretben velt része minden oldalról. 1918-ban megismerték a kiállítást és akkor még lelkebb méltatásban részesült. A művészek, az igaziak, valóság-gal ünnepték. Mednyánszky báró úgy nyilatkozott, hogy „oly előkelő és annyi egyéni meghivatottságot tanúsít Hornyay művésze, hogy halálos bünt követ el önmagával és a magyar képzőművészettel szemben, ha minden energiával nem veszi kezébe az ecsetet”. Szinyey-Merse Pál is felkereste Hornyayt és Petrovics Elekkel együtt kapacitálták egy csoportkiállítás megrendezésére; Szinyey a segítségét is megígérte hozzá. Gárdonyi pedig azt írta egyik képéről, hogy századokra megörökítette vele a nevét.

Hány magyar piktortarsolyában vannak ilyen nagyszerű dokumentumai a nagyrahivatottságnak?

Szinyey meghalt, a csoportkiállítás elmaradt. Kitért a háború és Hornyay nem mehetett Párizsba, hogy ott a Louvrebán friss művészi benyomásokat gyűjtson. De az ő hívó művészeleke törhetetlen bizalommal dolgozik tovább a magyar ugaron.

Ambrózy Agoston.